
en zijn/haar werkzaamheden zijn opgenomen, maar ook bijdragen van Marry Remery-Voskuil en Bart Wallet over respectievelijk het katholieke (godsdienst-)onderwijs en de joodse godsdienstonderwijzer. Houtmans bijdragen betreffen de periode 1816-1951, die van Noordegraaf richt zich op de jaren 1951-1952; Remery-Voskuil bestrijkt de jaren 1832-1976 en Wallet 1815-1980.

In deze inleiding wordt eerst geschetst hoe de godsdienstonderwijzer(es) opduikt in diverse publicaties uit de jaren 1880-2011. Daarna volgt een aantal details aangaande het (godsdienst)onderwijs zoals dat rond 1860 door de diverse gezindten in de stad Groningen werd verzorgd. Rond 1860 kwam aan het licht welke de gevolgen waren van de grondwet van 1848 en de nieuwe wet op het lager onderwijs van 1857 voor het (godsdienst-) onderwijs van de verschillende denominaties. In feite begon er toen een nieuwe periode die tot na de Tweede Wereldoorlog zou duren. Het zal niet toevallig zijn geweest dat de Commissie van Toezigt op het godsdienstig onderwijs van de Nederduitse Hervormde Gemeente te Groningen juist in februari 1859 een bijzonder uitgebreid rapport aan de kerkeraad uitbracht, waarin de stand van zaken bij genoemd onderwijs uitvoerig uit de doeken werd gedaan. Tenslotte combineren we de gevonden gegevens aangaande protestanten, katholieken en joden te Groningen met een aantal opvallende details uit de vijf genoemde bijdragen.

Er gaat een godsdienstonderwijzer(es) voorbij

Wie geschriften over de Nederlandse kerkgeschiedenis van de negentiende en twintigste eeuw doorneemt, loopt een goede kans terloops geconfronteerd te worden met ‘de godsdienstonderwijzer(es)’. Eerst enkele voorbeelden uit de bekende studie van R.B. Evenhuis over de geschiedenis van de hervormde gemeente te Amsterdam. Evenhuis beschrijft het ontslag van G.R. Heuring, ‘catechiseermeester van de kerkeraad aan de stadsarmenschoolen’, omdat deze behoorde tot de ondertekenaars van het in 1854 door J.A. Wormser opgestelde ‘Eindprotest’ tegen de kerkelijke gang van zaken bij en na de beroeping van de vrijzinnige predikant dr. L.S.P. Meijboom naar de hoofdstad. Abraham Kuyper wordt door Evenhuis getekend als een ijverig pastor. Hij reageerde op het bericht dat iemand ernstig ziek was, door zelf de betrokkene te bezoeken, en stuurde niet, zoals de meeste predikanten, de godsdienstonderwijzer erop af. En passant noemt de auteur godsdienstonderwijzers als degenen die naast de predikanten op zondag ‘bijbellezingen’ verzorgden.⁵ Ook brengt hij zijn lezers in aanraking met H. Huisman, voorzitter van de vrijdenkersvereniging ‘De Dageraad’, een catechiseermeester die ontslag had genomen, omdat hij tot het inzicht was gekomen ‘dat de belijdenis van

⁵ Stichtelijke verhandelingen over bijbelse stof, vaak als vervolgreeks.